

Szekeres Ilona

Szajoli ragadványnevek

Bevezetés

A Tisza és egy hajdani morotvája között, Szolnoktól tíz km-re keletre fekszik Szajol község, a szülőfalum.

„A községről az első írott feljegyzést 1332. évi pápai tizedjegyzékben találjuk” (Jász-Nagykun-Szolnok vármegye múltja és jelene. Szerk. SCHEFTSIK GYÖRGY 63). A falut valamikor, még a török idők előtt négy család alapította: Fejér, Hegedűs, Lajkó, Török. A Szekeres és B. Kiss családok, amelyek ma egyik legnépesebb családjai a falunak, jóval később telepedtek le itt. A Fejér nemesi család kihalt. Ma a község őslakosságát a Hegedűs, Lajkó, Szekeres, Török és B. Kiss családok alkotják.

Már gyermekkoromban feltűnt, hogy az idősebb emberek, ha apám után érdeklődtek, a vezetékneve helyett a Bander szót használták. Így különböztették meg családunkat a többi Szekeres családtól.

„A személyneveknek az a feladatuk, hogy egyik embert a másiktól megkülönböztessék” (Waldmann József: Névadás, ragadványnevek – Tápé története és néprajza. Szeged, 1970. 837). A személynevek nem töltik be ezt a szerepüket akkor, ha egy faluban 4-5 embert hívnak egyazon vezeték- és keresztnévvel. Ez pedig a mi falunkban nagyon gyakran előfordult, mert a családok 10-15 gyermeket számláltak, s mindegyiknél az apa, nagypapa, vagy anya, nagymama nevét, a közismert János, József, Mihály, István; Mária, Julianna, Erzsébet stb. neveket örökölték a gyerekek. Így szinte szükségszerűvé vált a ragadványnevek kialakulása.

Ezen kívül, ahogy MÁTÉ JÓZSEF írja „Ragadványnevek Heves községből” című dolgozatában (M.Nyj. XI, 43-58) „él a közösségben bizonyos névadó tendencia, törekvés, amely nemcsak az egynevűeket látja el újabb névvel – más névvel, mint a hivatalos – hanem a számára jellegzetes, szembeszökő, a megszokottól eltérő tulajdonságú egyént is. Ezek a nevek többségükben gúnynevek.”

Szajol fontos közlekedési csomópont. Itt ágazik el a vasút Debrecen, Békéscsaba, Szentés felé. Az utóbbi tíz évben rohamos fejlődésnek indult a község. Lakosságának nagy része vasutas és gyári munkás. Sokan költöznek Szolnokra, a környező falvakból, a tanyákról pedig egyre többen vásárolnak házat a faluban. A lakosság kicserélődésével eltűnnek, feledésbe merülnek a ragadványnevek, s az ezek kialakulását őrző történetek, események. Gyűjtésem során sokszor találtam olyan ragadványneveket, amelyek olyannyira elterjedtek, hogy az egyén hivatalos nevét sokszor egyáltalán nem is ismerik. Erre egy történetet írok le, melyet Molnár Erzsébet mesélt el.

„Eccer megyk a kútra. Gyün velem szembe egy ember, oszt megkérdi tüllem: mongya, kedves, hun lakik Mónár Mátyás. Gondókosztam, de nem tuttam. Erre aszongya, így is híjják, hogy Kánisz Matyi. Ammeg akkó az én apám!”

Másik példa: Az 1898-as születési anyakönyv 42. bejegyzése alapján Lajkó Bálint és Göbolyös Erzsébet házasságából Erzsébet nevű leánygyermek született. Az adatokat a szülésznő diktálta be. Az anya aláírása utólag G. Kovács Erzsébet. A szülésznő nem ismerve a hivatalos nevet, az ismerős ragadványnevet diktálta be. A következő gyermek születésekor (1901. év 21. bejegyzés) már maga az anya diktálta és írta be Göbolyös Erzsébet-nek a saját nevét. A ragadványnévből vezetéknev lett, és ma már senki nem tekinti ragadványnévnek a Göblyös-t, holott az volt.

A ragadványnevek utalnak a község életmódjára, az emberek gondolkodásmódjára, szokásaira, egymáshoz való viszonyukra is, ezekből pedig, összevetve az ország más területén gyűjtött adatokkal, talán olyan értékes és érdekes következtetéseket lehet levonni, amelyek a nyelvészet más területén is hasznosíthatók lesznek.

Az anyaggyűjtés és a földolgozás módszerei

Az anyaggyűjtés kezdetén saját emlékezetemre támaszkodtam. Ebben a faluban élek születésem óta, s nagyon sok ember van, akinek a hivatalos nevét magam is csak felnőtt koromban tudtam meg. Beleszülettem a szokásokba, ezért kezdetben föl sem tűnt a rengeteg megkülönböztető név, ösztönösen tanultam meg a ragadványneveket. Csak amikor más városba kerültem, és ott ezt nem tapasztaltam, akkor kezdtem el gondolkodni, vajon miért él ez a jelenség nálunk.

Nem egyszer rájöttem, hogy közvetlen szomszédjaim sem ismerik a vezetéknevemet. Ez általános jelenség a faluban. Ez a magyarázata annak, hogy az emberek, ha beszélgetést kezdenek, nem szólítják nevén a másikat, mert attól félnek, hogy esetleg az megsértődik.

Vannak, akik beletörődnek, és szinte hivatalos névként viselik a ragadványnevüket. (Úgy kérdezd, hogy Kecső, ne úgy, hogy Markóth, mert azt senki sem tudja.) Mások pedig tiltakoznak ellene, de az eredmény ugyanaz, csak azért is úgy szólítják őket.

Az anyaggyűjtés során igyekeztem minden alkalmat tudatosan kihasználni, hogy minél több ragadványnevet tudjak összegyűjteni. Gyakran jártam a kútra, mert ez volt a legalkalmasabb hely, ahol feltűnés nélkül figyelhettem, hallgathattam a beszélgetéseket. Ugyanis az emberek, megtudván, mit akarok, bezárkóztak, nem beszéltek róla. Amikor összegyűlt vagy száz ragadványnév, a nagyszüleim segítségével összeszedtem az egy családra vonatkozókat. Vannak ugyanis olyan ragadványnevek (a legtöbb ilyen), amelyek nemcsak egy emberre, hanem egy egész családra vonatkoznak.

Az egyes ragadványnevek eredetét, történetét a szüleim, nagyszüleim, szomszédok mesélték el. Az anyag nagy része szóbeli közlés útján jutott el hozzám.

A Szajol községi születési anyakönyvet 1895-től 1915-ig néztem át. Azért választottam vizsgálódásom anyagául ezt az időszakot, mert egyrészt ettől az évtől vezettek hivatalosan anyakönyvet, másrészt ebben az időben még nagyon erős volt a faluban az endogámia, a falun belüli házasság. A születések általában a háznál történtek, így az adatok reális képet adnak. A rendkívül gazdag ragadványnév-anyag is a falun belüli házasságra vezethető vissza. A Hegedűs, Szekeres, Lajkó, B. Kiss-en kívül egy-két Szabó, Kovács, Renner stb. név található, akik vasúti

alkalmazottak voltak, tehát máshonnan kerültek ide. A lakosság 80%-a mezőgazdasági munkás volt a környező uradalmakban, vagy kisbirtokos.

A századfordulón született emberek közül még sokat találtam, akik emlékeztek a ragadványnevek eredetére, azonban ezen ragadványnevek bejegyzését sehol nem találtam meg. Betűjelzéssel történő megkülönböztetést igen, de ezek olyan gyakoriak, hogy a korábban említett szerepüket nem töltik be, ezért volt szükség még a harmadik elnevezésre is. A ragadványnevek nagy többségének kezdőbetűje nem egyezik meg a betűjelzéssel. Pl.: Hegedűs P. Menyhért – Dudva, Hegedűs D. Károly – Zsada. Ezért dolgozatomban a betűjelzést nem tekintem ragadványnévnek, csak egyes esetekben térek ki rá.

Írásos forrásaim tehát nincsenek. Az anyakönyvi bejegyzésekben a vizsgált ragadványnevek nem szerepelnek, csak szójhagyomány útján terjednek.

A módszerek közül a feltáró és a feldolgozó-értékelő módszert alkalmaztam.

A gyűjtött anyag rendszerezése Máté József, Banner Benedek, Waldmann József tanulmányiban említett felosztás, valamint a saját ötletem szerint történt.

A gyűjtött anyagban egy-, két- és háromelemű nevek fordulnak elő. MÁTÉ JÓZSEF (i.m. 43-58) rendszerezése alapján „egyelemű, ha csak a ragadványnév szerepel, s az önmagában is elég az egyén megjelölésére. Kételeműnek nevezem azt a típust, amikor a ragadványnév a keresztnévvel együtt fordul elő, vagy a ragadványnév a vezetéknevvel szerepel együtt. A két elemből álló nevek egyszerű módon háromeleművé kiegészíthetők.”

Az elemek sorrendje, szórendje általában: ragadványnév – keresztnév, ritkábban: ragadványnév – vezetéknev – keresztnév.

A ragadványnevek jelentéstani szempontú osztályozásában BANNER BENEDEK (Adatok a ragadványnevek kialakulásához. Ethnographia LXXI, 537-551), MÁTÉ JÓZSEF (i.m.) és Tápé története és néprajza című könyvből WALDMANN JÓZSEF: Névadás, ragadványnevek című fejezetének (Szeged, 1971. Szerk. Juhász Antal. 837-46) felosztását használtam föl.

A gyűjtött anyag rendszerezése

I. Foglalkozásra utalók

Bíró Miska – Az apja bíró volt a faluban. A fiai mindnyájan örökölték a ragadványnevet.

Borbé Sanyi, Tibor, Pali – Az apjuk fodrász volt, de nem váltott ipart, csak engedély nélkül járt házról házra, és nyírta, borotválta, „borbélyolta” az embereket. A gyermekei örökölték a nevet, sőt az unokái is (Borbé Sanyi, Zoli, Jóska).

Bótos Teri – A kettős számú fűszerbolt vezetője.

Csarnokos Mari – A tejcsarnokban volt kimérő.

Fújó Julcsa – Az apja dudált a lakodalmakban, ez abban az időben ritka volt. A szomszéd falvakban is ismerték, és így szólították az egész családot.

Gátcsőz Jancsi – A gát mellett laknak, a Tisza partján még ma is, távol a falutól. Az apa gátcsőz volt, az egyik fiú most is az. A gyerekek örökölték a ragadványnevet (Gátcsőz Laci, Mancsi).

Harangozó Balázs – A templomban harangozó volt az apja, a gyerek is segített, felnőttként pedig örökölte apja foglalkozását. Gyermekei nincsenek, így a név nem öröklődött.

Kertész Mariska – Az apa az uradalomban kertészként dolgozott. Csak a lánya örökölte a Kertész ragadványnevet. A fiát Göndör Jancsinak emlegetik. (lásd a külső tulajdonsággal összefüggő ragadványnevek alatt.)

Mozis Mancsi – A moziban jegykiadó.

Paprikás – Egyértelmű ragadványnév. Az öreg jelzővel együtt használják legtöbbször: Öregpaprikás. Nem tudom megmagyarázni ezt az összetételt, mert így: „Fiatal Paprikás”, soha senkitől nem hallottam. Két személy viseli. A gyerekek közül, csak egyiknek a lánya örökölte a Paprikás ragadványnevet: Paprikás Ilus. A fiát Dudás Jancsinak hívják. A másik ilyen ragadványnevű fia nem örökölte a nevet.

Az 1930-as években két család telepedett le Szajolban. Kalocsa mellől, Géderlacról érkeztek ide. Paprika és déligyümölcs kereskedők voltak. Azért választották ezt a községet, mert jó volt a közlekedési lehetőség. Innen jártak vásárookra, szállították az árut. Az egyik család az Újtelepen vásárolt házat, közel az állomáshoz, a másik a faluban. A község két részből áll: az öreg faluból és az Újtelepből. Kinti Paprikás az Újtelepen lakó, Benti Paprikás a faluban élő lett.

Rézműves Imre – Az apja órás és foltozómester volt. Gyermekai nem örökölték ezt a nevet.

Tyúkos Julis – Baromfifelvásárlóként dolgozott a faluban.

Útkaparó Gyula – a mestersége útkaparó volt. Nem öröklődött mert a gyermekei külföldön élnek.

II. Házatájára, előző lakóhelyére utalók

Bala Pista – A szomszéd Balla községből költöztek ebbe a faluba. Először Balai Pistának hívták, később lekopott az i, maradt a Bala Pista. A fiát Kis Balának hívják.

Bosnyák – „Bosnyák országbú gyűtt – úty híjják azokat, hogy bosnyákok, nálunk a tarka tyúkra monygyuk, oszt eccer mondom, hogy nízétek a bosnyák meg mektojt, a gyerek, az Imre meg ot vót nálunk, oszt ekiállya magát, hogy én, Ilonka néni, én nem.” A gyerekek is örökölték: Bosnyák Sanyi, Imre, Albert. Az unokák közül csak az Albert lányát, Erzsit hívják Bosnyák Erzsinek.

Bögi Pali – Az első Kiss család Bög (Tiszabög) községből jött. A faluban csak Kiss-ek és B. Kiss-ek laknak. Más betűjelzésük, mint pl. a Hegdűsöknek (Hegedűs A, Hegedűs Cs., F., P. stb.) nincs. Írásban is jelölik, de csak egy betűvel „B”. Az egész szót (Bögi) nem írják ki. Szóban, ha kimondják a Bögit, akkor csak a keresztnévvel együtt használják, a családnevet soha nem teszik mellé, csak Bögi Pali. A család minden tagja örökölte, az unokák is: Bögi Giza, Pali, Jancsi.

Kispipás – A ház, amelyben ma a Gál család lakik, valamikor „Kispipa” kocsmá volt. Innen kapták a nevet. A férj meghalt, azóta az asszonyt hívják Kispipás Mari-nak.

Szúnyog – Kinti Paprikásnak is hívják. Gödparton laktak, sok volt a szúnyog nyáron. Az utcát is Szúnyog utcának hívták, ráadásul a testalkata is olyan vékony, cingár, mint a szúnyogé. Öregszúnyog-, a fiát pedig Kisszúnyognak emlegetik.

Tarkalovas Pista – Különösen szerette a tarka lovakat, mindig olyan tarka lovat vett, mint a tehén. Nem öröklődött a név.

Temető Irén – Maxinak is csúfolják. A család minden tagja nagyon alacsony, kistermetű. A kontrasztban van a gúny. A temető mellett, a halottasházban lakik, koporsó és koszorú árusítással foglalkozik.

III. Külső tulajdonságra utalók

Basa Miki – Olyan nagy a feje, mint a gyerekrajzokon levő török basának. Az egész família nagyfejű, mindenkit így hívnak.

Bokszos Lukács – Csúnya fekete ember, elhanyagolt külsejű, olyan piszkos, mintha fekete boksszal lenne bekenve. A gyerekek (mind fiú) örökölték e nem éppen hízelgő nevet, de míg az apjukat csak Bokszosnak hívták, őket a keresztnévükkel együtt Bokszos Gabinak, Bokszos Misinek, Bokszos Lukinak szólítják.

Degec – Egyelemű ragadványnév. A családot Makrainak csúfolják – ez ismeretlen eredetű. Oszálytársai nevezték el még kisgyermek korában, mert nagyon kövér volt. Nem öröklődött.

Dudva – Mindig szőrös, piszkos ember, az udvara, házatája sem különb, környezetét és őt magát is felveti a dudva. Öröklődött, de csak az egyik lányát emlegetik így: Dudva Piri. A másik lánya elköltözött a faluból, ha róla beszélnek, a „Dudva Piri testvérét” emlegeti. A Dudva Klári elnevezést senki sem használja. Talán a falunkban kevésbé használatos Klára utónév miatt.

Fekete Jancsi – Az arca fekete, cigányképű. ezen kívül az anyja neve: Fekete Eszter. Mivel a többi gyereket is így csúfolják (pedig ők nem kreol bőrűek), valószínűk

tartom, hogy az anya vezetéknevét kapták megkülönböztetőül. (1897/55. anyakönyvi bejegyzés.) Az unokák nem örökölték.

Félkezű Balázs – A cséplőgép levágta a fél karját.

Félkezű Laci – Vetették a búzát és a garét (vetőgép) elkapta a kezét.

Göndör Jancsi – Természetes göndör hajáról nevezték el. Nem öröklődött. A testvérét Kertész Mariskának hívják. (Lásd a foglalkozásból származó ragadványnevek alatt.)

Guriga Bözsi – „A nagyapja nagyon kövir ember vót, szinte gurút a kövirsígtű. Ezé mindenki csak úty híttá Guriga.” A ragadványnév utolsó örököse. A gyerekei a férje ragadványnevét kapták: Bíró Misi, Luki.

Kopasz Ambrus – Gyerekkora óta mindig kopaszra borotváltatta a fejét. A felesége: Kopasz Ambrusné. Nem öröklődött tovább.

Lapsa- Bicegő, lapsa járása van.

Ludas – Egyéni név. Kis pörge kalapban járt, olyanban, mint Lúdas Matyi. A családot Maxinak csúfolják, az anyját Temető Irénnek.

Mocskos Pali – Az apjuk mindig piszkos volt, erről kapta az egész család a nevet. Minden gyerekre öröklődött.

Nagy Gyura – Magas, erős ember volt, ezért nevezték Nagy Gyurának. A gyerekei már az apa teljes nevét örökölték ragadványnévként: Nagygyura Teri, Bora.

Néma Ignác – A családban öröklődő a némaság. Akik tudnak beszélni, azokat is ezzel a névvel különböztetik meg a többi azonos családnevűtől.

Núdli Miska – Magas vékony ember. Az egész család magas növésű. A gyerekek is mindnyájan örökölték a nevet. Núdli Piri, Éva, Matyi, Juli, Csé Miska. Elég gyakran használják ezt az elnevezést is. Kevésbé sértő. A hivatalos családnevet elhagyják és a Cs-t betűszóként ejtik. A ragadványnév betűszókénti használata ebben az egy esetben fordult elő. Ellentétben tehát MÁTÉ megállapításával (mely szerint gyakran használatos az a mód is, amikor a ragadványnevet betűszóként ejtik) Szajol községben nem alkalmazzák ezt a formát, pedig alkalom nyílna rá, hiszen a sok azonos családnevűt az ábécé majd' minden betűjével jelölik.

Öregmedve – Idős ember volt. Fiatal korára már senki sem emlékezett. Mindig horgon vitte a vállán a két kannát. A kezével nem fogta, mindenki csodálkozott rajta, hogy nem ejti el. Jobbról balra himbálta a kannákat. Ettől a mozgástól a járása a medve cammogó járásához hasonlított, hangja pedig a pipától lett morgóvá. Innen kapta a ragadványnevét.

Picsás – Lábai vékonyak, a fenéke kövér, nagy, ezért nevezték el. Egyelemű ragadványnév, férfi viseli.

Rigó – Fekete hajú, fekete szemű szép asszony, olyan, mint a feketerigó. Egyelemű ragadványnév.

Róka Misi – Vörös a haja, az arca.

Szürke Albert – Hirtelenszőke, majdnem fehér a haja.

Tücsök – Magas, hosszúlábú, sovány emberek a család férfitagjai. Az apát nevezték el így, mert hasonlított a tücsökhöz. A fia is örökölte, sőt a feleségét is Tücsöknének hívják.

IV. Belső tulajdonságra utalók

Bagós Mari – A család többi tagját Dugónak hívják, őt csak Bagósnak szólították. Nő léte ivott és bagózott is.

Cincilinci Lajos – Másik ragadványneve: András Lajos. (Lásd az apanevekből alakult ragadványneveknél.) Boltos volt és mindig nagyon finomkodva, udvariasan beszélt a vevőkhöz: incifinci-cincilinci módon.

Csontleves – Napjainkban született ragadványnév. Egyelemű. Vadászatok befejezésekor a zsákmányt sorban lerakják, és egyenlően elosztják egymás között a vadászok. Miután a részét mindenki megkapta, ő az oldalára kötötte a fácánokat és dörzsölte a tenyerét: „Hej, de jó kis csontleves lesz ebből!” – mondogatta. Ez majd'

minden esetben megismétlődött. A vadászok megunták, hogy csak egy csontlevesre értékeli a vadakat és rákiabáltak: „Csontleves ebből?! Tebelőled csakugyan csontleves lenne, ha megfőznének (nagyon sovány), de ezekből finom, zsíros húsleves lesz, nem csontleves.”

Hazug Matyi – Sokat hazudott.

Makmak Etel – Az apjuk beszédhibás volt, makogott. A gyerekei örökölték a ragadványnevet.

Szabadeurópa – Minden újságot tud, és tovább is adja, olyan, mint a rádió.

Szentes Polla – Sokat jár a templomba, „ájtatoskodó”. Forrónak is csúfolják, ez ismeretlen eredetű ragadványnev.

V. *Máshoz való hasonlatosságra utalók*

Balog Tuta – A dánoki cigányok kiraboltak egy kocsmát. Azok közül az egyiket Balog Tutának hívták. Arról a vidékről került ide egy ember, s a hasonlóság, valamint a vezetéknev azonossága alapján nevezte el Tutának. Nem öröklődött tovább.

Bence – Gyerekkorában egy vadászaton hajtó volt, és véletlenül meglőtték. Felgyógyulása után továbbra is hűségesen járta az erdőt. Az intező ettől kezdve csak úgy szólította: „Bence, a hű szolga.” Egyelemű ragadványnev, öröklődött.

VI. Nevekből (szülők, házastárs, saját név) alakultak

a/ Apa nevéből alakultak

Abdon Borcsa – Apja neve Tóvizi Abdon (az 1912/41. anyakönyvi bejegyzés).

Aladár Julcsi – Az apját Kurdits Aladárnak hívják.

András Laci, Lajos – A nagyapjukat az 1895. évi anyakönyvi bejegyzés szerint Hegedűs András Józsefnek hívták. Valószínű innen származik az „A” betűjel a hivatalos névben és a ragadványnev. Örökölték az unokák, de a dédunokák már nem.

Dáni Imre – Az apa neve: Lajkó Dániel, Dáninak szólították. A gyerekei mind örökölték: Dáni Bözsi, Rozi.

Emberpalkó Borcsa – Az idősebb Pált hívták a családban ember Palkónak, a fiatalabbat pedig gyerek Palkónak.

Fábis Sanyi, Matyi – Hegedűs Fábiánnak hívták a nagyapjukat. (1899/47. anyakönyvi bejegyzés). A Fábiánt Fábisnak becézik a mi falunkban. A gyermekei örökölték a ragadványnevet, sőt az unokák is.

Győző Bözsi – Az apát Bódi Győzőnek hívták.

Hendrik Lukács – Az apa neve Hegedűs Hendrik. Minden gyermeke örökölte ragadványnévként az apa keresztnévét.

Palcsi Edit – Valószínű az apa becézett keresztnévét örökölte.

Vendel Bözsi – Az apa keresztnéve Vendel volt, a gyerekek ragadványnévként kapták a falunkban ritka keresztnévet: Vendel Pista, Jancsi, Julcsa.

b/ Az anya nevéből alakult ragadványnevek

Kecső Jóska – A nagymama vezetéckneve Kecső. Minden gyereke és unokája is örökölte. Kecső Jancsi, Gyula, András.

c/ A férj nevéből alakult ragadványnevek

Atilla Mari – A férje keresztnévét kapta ragadványnévként.

d/ Nevének változata a ragadványneve

Fridrik – Frigyes a keresztnéve.

VII. Szavajárására utalók

Baka Balázs –Amikor katona volt, egy alkalommal hazajött szabadságra. A kocsmában azt énekelte: „32-es baka vagyok én”. örökölte minden gyereke: Baka Balázs, Jancsi, stb. Sőt, az unokáját, Jancsi lányát is Baka Pitykónak szólítják (Tóth Piroska).

Fecske Giza, Panna – A nagymamájuk, ha nagyon mérges volt, így káromkodott: „Tossza meg a fecske!” – de ekkor már nagyon mérges volt! A gyermekei és unokái örökölték a ragadványnevet, de csak a lányok. Egy fiú dédunokája van, őt mindenki a hivatalos nevén szólítja.

Gyinnye – A búcsúban nem vett cukrot a gyerekeknek, azt mondta: „Cúkor helyett gyinnyét veszek, mert a gyinnye többet ér a cúkornál.” Egyelemű ragadványnev, nem öröklődött.

Jedem Jancsi – Az I. Világháborúból hazatérve mondta, hogy megtanult szerbül számolni, és mindenhez hozzátette: jedem (egy). Nem öröklődött.

Kukker Klári – Az anyai nagyapját csúfolták így, mert az osztrák-magyar hadseregben szolgált, és azzal dicsekedett, hogy neki kukkere (látcső) is volt. Anyai ágon öröklődött, a dédunokát Kiskukkernek hívják.

Tiri Mari – Az öreg Hegedűst elvitték katonának, és amikor hazajött mondogatta, hogy ő már tud oroszul. Elkezdett számolni: „egystiri, kétstiri, háromstiri stb.” A stiri-ből elhagyták az s-t, mert két mássalhangzót nehéz kimondani. Így megmaradt a Tiri szó. Örökölte a lánya és a fia is: Tiri Lukács.

VIII. *Gyermeknyelv alkotta ragadványnevek*

Csülem – Gyerekkorában a fülem, szemem helyett csülem, csemem-et mondott.

Krumplikó – Gyerekkorában mindég krumplit akart enni, és azt kiabálta: „Nekem kumpli kó (kell)!” Gyerekei, sőt az egyik gyerekének fogadott fia is örökölte a csúfnevet.

Tufka – Kisgyermekkorában, amikor beszélni tanult Gyurka helyett Tufkát mondott. Csak ő kapta az egyelemű ragadványnevet.

IX. Cselekedetre, viselkedésre, magatartásra utalók

Bander – A család férfitagjai bandába verődve gyakran jártak át a Tisza másik partján fekvő Fokorú pusztára tehenet, juhot, disznót lopni. Sokszor egész csordát elhajtottak. Verekedős, erős, duhaj emberek voltak, nem merték őket megtámadni.

Bandérium -> bandér -> bander ez a szó kialakulásának folyamata a család szerint. Mind a 15 gyerek örökölte a Bander nevet. Bander Miska, Balázs, Kálmán, Ignác, Maris, Bözsi, Terka, Jancsi, Lajos stb. Érdekes módon írásban csak Jancsi neve mellett szerepel a „B” (Szekeres B. János: 1898/26. sz. bejegyzése).

az ő családja a későbbi anyakönyvi bejegyzésekben (1905/9.) is így szerepel. A többi Szekeres-család azonban csak szóban nevezi magát Bandernak.

Faszka – Ugyanaz, akit Bandernak is hívnak. Fiatal gyerek korában a betonút építésénél dolgozott. Meglátott egy Faszka gémet (madár), megfogta és mindenkinek elújságolta, hogy mije van őneki. attól kezdve a Bander név helyett, amely megkülönböztető szerepét nemigen töltötte be a család és a familia népes volta miatt, Faszkagémnek hívták. A gém lekopott, s megmaradt a csúfnév. Gyerekei közül a három legidősebb fiú, Mihály, Lajos, Kálmán örökölte. Az unokák közül Mihály két idősebb fia Mihály és Béla. Ezek gyerekei, mivel mind lány, nem örökölték a ragadványnevet.

Kavaró Jancsi – Valamelyik őse disznóvágáskor kavarta a kását, de úgy, hogy az alja mind odaégett.

Melasz Bözsi – Melasz a cukorgyártás mellékterméke. Nagy vashordókban tárolták, és tehenek etetésére használták föl. A család szegény volt, s a gyerekek is ezt kaptak enni. Csupa maszat volt az arcuk a melaszos kenyértől.

Röpüjpáva – Makmak Etelnek is hívják. A fenti elnevezést a közelmúltban kapta. A faluban a TV kezdeményezésére megalakult a „Röpülj páva”-kör. Etel néni volt az

előénekes. Aznap este sietett a próbára, és egy autó elgázolta. A faluban szétfutott a hír: meghalt a „Röpüjpáva”. Azóta is csak így emlegetik.

Sakter Tamás, Miska, Pista, Giza – Egy sakter foglalkozású zsidónak az udvarában rengeteg állat volt. A föntiek dédapja vagy ükapja elment a zsidókhoz lopni. A sakter meglátta, és rácsapott a tolvaj kezére a bárdal és megjegyezte örök életére.

Szarka Miska – Ami a határban található volt, mindent hazahordott az ősök. Olyan volt, mint a szarka. Minden gyereke, de még az unokái és dédunokái is örökölték a ragadványnevet. Szarka Pali, Piros, Julis, Bözsi, Laci, Sanyi.

Tyuki – A gyerekek (16-17 éves korában) meglátták, hogy szorongat egy tyúkot. Egyszer kilesték, hogy mit csinál olyan sokáig a tyúkólban, és mindenkinek elbeszélték, hogy perverz hajlamai vannak. Egyelemű ragadványnév, nem öröklődött.

X. *Ismeretlen eredetű ragadványnevek*

Bangó Illés

Barát Bandi, Janika

Bika Laci, Mengyi

Cukor Laci – A lánya: Cukor Bözsi

Csibe Sanyi, Pista

Csobi Fercsi

Csuka Péter

Cukás Julcsa – Lányai: Cukás Irén, Giza, Bözsi. Anyai ágion öröklődött ragadványnév.

Csuszka – eGyelemű ragadványnév, nem öröklődött. Hívják Hendrik Pistának is.

Debó

Dugó Mari, Teri

Ficunka Maca

Forró Lukács

Fülkő Bandi, Teri, Gizi – Dohánytermesztéssel foglalkoztak, a „fülkő” valószínűleg ezzel kapcsolatos szakszó.

Garics Gyula, Mari, Laci

Ginga Géza

Girind Nándro

Gole Kálmán

Gólya Bözsi

Gorovi Polla

Kálaj Örzsi – A lánya is örökölte: Kálai Bözsike.

Kánisz Matyi – Gyerekei: Kánisz Bálint, Miska, Julcsa, Örzsi.

Kúcor Lajos

Kumkum Gyura

Lekvár Matyi

Makrai Jóska

Maxi Feri

Mákos Ágnis

Mece Laci

Metyke Pali

Nyifke Pali

Pasza Gábor

Pákász Albert

Penisz Rozi

Pétyi Feri

Pikula Pali

Pityim Palkó – A pityi jelentése itt: „mindenki, bárki, kísértékű akárki”.

Ponyedra Giza

Potom András

Pötyő

Rakás Franci

Sica Matyi – Nem öröklődött.

Szepe Illés

Szubuj Sanyi – Borbénak is hívják.

Tatyi Jóska

Tóka Miska

Tukusz Matyi

Tükrös Bözsi, Rozi

Tyúkszar Jancsi – Mind a 12 gyereke örökölte.

Tyütyű Sanyi

Vörös Jancsi

Zsada Károly – Gyerekei: Zsada Bözsi, Borcsa, Tamás, Julcsa.

A ragadványnevek élete napjainkban

Egyes családokon belül a ragadványnév öröklődése véleményem szerint nagy mértékben függ attól, hogy a fiatalabb nemzedék együtt él-e az idősebbel. Például az ismeretlen eredetű Tóka ragadványnevet viselők esetében: Tóka Miskának két lánya van, Rozi és Piri. Mindketten örökölték apjuktól a nevet. Rozi egy házban lakik szüleivel. Az ő lányát Tóka Mártinnak ismeri az egész falu, tehát anyai ágon öröklődött a ragadványnév. Piri külön, a saját házában lakik családjával. Őt Tóka Piriként ismerik, de a fiának senki nem mondja: Tóka Feri, őt a hivatalos néven szólítják. Nem lehet azzal magyarázni, hogy az egyik vezetéknév gyakori, a másik ritka, mert mindkettő ritkán fordul elő.

A Bander ragadványnév kialakulása még az 1800-as években kezdődött meg. Az 1870-ben született Szekeres Balázsnak 15 gyermeke volt. Mindegyik örökölte a Bander elnevezést. Ezek közül egy, Szekeres B. János hivatalosan is használta a „B”-t (1898. évi 26. bejegyzés). Hogy miért csak ez az egy, nem tudtam kideríteni. Szekeres Balázs fiatal korában kapott még egy nevet: Faszka Balázs. Ezt már csak három fia örökölte: Mihály, Kálmán, Lajos, de az utóbbi kettőre is kevésbé használják, inkább a Bander Kálmán, Lajos-t mondják. A legidősebb fiúnak, Mihálynak négy gyereke volt: Mihály, Béla, Gergely, Mária.

A könnyebb áttekinthetőség kedvéért e nevek öröklődését a táblázaton láthatjuk. A táblázatban a nagybetűs alak a gyakran használt, a kisbetűs a kevésbé használt formát jelöli.

		Miska		Lajos		Kálmán		
		Bander		BANDER		BANDER		
		FASZKA		Faszka		Faszka		
Miska	Béla	Gergely	Maris		Margit	Zoltán		
Bander	BANDER	Bander	BANDER		BANDER		Bander	
FASZKA	Faszka	SZEKERES	-----		-----		DUDVA	
Magdus	Ilona	Borbála	Mária	Ágnes	Lajos	Margit	Zoltán	Kálmán
SZEKERES	CSUMPI	TASI	DUDÁS	DUDÁS	B.KISS	BANDER	IKREK	

öröklődik

Tartalom

Bevezetés	2
Az anyaggyűjtés és a földolgozás módszerei	4
A gyűjtött anyag rendszerezése	6
I. Foglalkozásra utalók	6
II. Házatájára, előző lakóhelyére utalók	7
III. Külső tulajdonságra utalók	8
IV. Belső tulajdonságra utalók	10
V. Máshoz való hasonlóságra utalók	11
VI. Nevekből (szülők, házastárs, saját név) alakult	11
VII. Szavajárásra utalók	13
VIII. Gyermekeyelv alkotta ragadványok	14
IX. Cselekedetre, viselkedésre, magatartásra utalók	14
X. Ismeretlen eredetű ragadványnevek	15
A ragadványnevek élete napjainkban	18
Egy család ragadványnév-öröklése	18
Betűrendes mutató	